

**OSTVARIVANJE
EKONOMSKIH
I SOCIJALNIH
PRAVA INTERNO
RASELJENIH
LICA U SRBIJI**

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

364-054.73(497.11)
364.6-054.73(497.11)

ТРИФКОВИЋ, Милијана

Ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava interno raseljenih lica u
Srbiji / [Milijana Trifković i Danilo Ćurčić]. - Beograd : A11 -
Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, 2018 (Beograd : New Image). -
35, 35 str. ; 24 cm

Tekst štampan u međusobno obrnutim smerovima. - Nasl. str. prištampanog
engl. prevoda: Realisation of Economic and Social Rights for Internally
Displaced Persons in Serbia. - Tiraž 200. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst.

ISBN 978-86-900707-0-1

1. Ђурчић, Данило [уредник]

а) Расељена лица - Заштита - Србија б) Избеглице - Социјална
интеграција - Србија

COBISS.SR-ID 271975948

OSTVARIVANJE EKONOMSKIH I SOCIJALNIH PRAVA INTERNO RASELJENIH LICA U SRBIJI

Beograd, 2018.

IMPRESUM

ZA IZDAVAČA
Danilo Ćurčić

AUTORI:
Milijana Trifković i Danilo Ćurčić

LEKTURA:
Nevena Bojičić

DIZAJN I PRELOM:
Sanja Polovina

TIRAŽ:
200

ŠTAMPA:
New Image, Beograd

WWW.A11INITIATIVE.ORG
OFFICE@A11INITIATIVE.ORG

Istraživanje i objavljivanje ovog dokumenta podržao je UNHCR.

Ovo nije publikacija UNHCR.

Stavovi izraženi u ovom dokumentu predstavljaju stavove A 11 – Inicijative za ekonomska i socijalna prava, i ne odražavaju nužno i stavove Visokog Komesarijata za izbeglice Ujedinjenih nacija.

SADRŽAJ

05 O PROJEKTU

07 UVOD

08 PODACI O INTERNO RASELJENIM LICIMA U SRBIJI,
NJIHOV BROJ I STRUKTURA

10 OSVRT NA STRATEŠKI I INSTITUCIONALNI OKVIR
ZNAČAJAN ZA POLOŽAJ INTERNO RASELJENIH LICA

12 PREBIVALIŠTE I LIČNI DOKUMENTI

16 SOCIOEKONOMSKA PRAVA

16 ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

20 SOCIJALNA ZAŠTITA

21 KOLEKTIVNI CENTAR „SALVATORE“

22 TUŽBE ZA IZDRŽAVANJE

23 VREMENSKI OGRANIČENA NOVČANA SOCIJALNA POMOĆ

24 PROPUŠTENA ZARADA

25 UREDBA O MERAMA SOCIJALNE UKLJUČENOSTI
KORISNIKA NOVČANE SOCIJALNE POMOĆI

26 KRŠENJE PRINCIPA DOBRE UPRAVE

27 ZAKON O FINANSIJSKOJ PODRŠCI PORODICI SA DECOM

29 STANOVANJE

31 NASELJE U UZUN MIRKOVOJ ULICI U POŽAREVCU

32 PRIUŠTIVOST SOCIJALNOG STANOVANJA NAMENJENOG
INTERNO RASELJENIM LICIMA

33 PROBLEM SA OSTVARIVANJEM PRAVA NA ADEKVATNO
STANOVANJE INTERNO RASELJENIH ROMA I NEFORMALNIH
NASELJA I NEFORMALNIH KOLEKTIVNIH CENTARA

33 ZAKLJUČAK

O PROJEKTU

Izveštaj koji se nalazi pred vama nastao je u okviru projekta „Lokalna integracija interno raseljenih lica u Srbiji“, koji A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava sprovodi uz podršku Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (dalje: UNHCR). Projekat je osmišljen i sprovodi se sa ciljem da odgovori na neke od najznačajnijih izazova sa kojima se suočavaju interno raseljena lica (dalje: IRL)¹ koja u Srbiji pokušaju da se integrišu u lokalnu zajednicu. Ti izazovi najpre se tiču otežanog pristupa socijalnim pravima, nedostatka programa za podršku najugroženijim interno raseljenim licima u lokalnoj zajednici i nedostatka sveobuhvatnog i funkcionalnog pravnog okvira koji se primenjuje u tim slučajevima.

Određeni broj interno raseljenih lica u Srbiji još je u produženom stanju raseljenja, koje podrazumeva nemogućnost pristupa trajnim rešenjima kao što su lokalna integracija ili povratak na Kosovo. Imajući to u vidu, projektom smo pokušali da odgovorimo na dosadašnje izazove vezane za unapređenje lokalne integracije interno raseljenih lica posredstvom poboljšanog i unapređenog pristupa ekonomskim i socijalnim pravima. U tom pogledu, ekonomska i socijalna prava su značajan instrument za prevazilaženje nekih od dugogodišnjih problema u ovoj oblasti i pružanje sveobuhvatnog i održivijeg pristupa pitanju lokalne integracije IRL.

Aktivnosti koje smo sprovodili u okviru projekta međuzavisne su i tiču se ključnih pitanja od značaja za poboljšanu lokalnu integraciju interno raseljenih lica u Srbiji. One su podeljene u pet celina:

- ZAŠTITA PRAVA – savetovanje i informisanje IRL o ostvarivanju njihovih prava, zastupanje pred organima uprave, sudovima i nezavisnim telima za zaštitu ljudskih prava i strateško zastupanje u slučajevima od šireg značaja za ostvarivanje prava IRL;
- UNAPREĐENJE PRAVA – stvaranje neformalne mreže aktivista, pojedinaca i organizacija koji se bave pristupom socijalnim pravima IRL, priprema dokumenta za zagovaranje unapređenja trenutnog stanja u oblasti prava IRL;
- ZAHTEVANJE PRAVA – sastanci radi osnaživanja najugroženijih zajednica interno raseljenih lica i pružanje pravne i druge podrške u slučajevima u kojima te zajednice same zahtevaju rešavanje određenih pitanja koja su značajna za njihov položaj u lokalnoj sredini;
- POZNAVANJE PRAVA – održavanje obuka i treninga za lokalne romske aktiviste, organizacije, pojedince i predstavnike organa javne vlasti koji se bave pitanjima integracije IRL i ostalih ugroženih kategorija stanovništva;
- DALJE RAZVIJANJE PRAVA – analiza postojećih problema u oblastima koje su značajne za lokalnu integraciju interno raseljenih lica, predlaganje mera za unapređenje trenutnog stanja i sprovođenje kampanje za razvoj pravnog i strateškog okvira namenjenog boljem položaju IRL.

¹ Pojmovi kojima su u ovom izveštaju označeni položaji, profesije ili zanimanja, izraženi u gramatičkom muškom rodu, podrazumevaju prirodni muški i ženski rod lica na koja se odnose.

UVOD

Od internog raseljenja sa Kosova, sprovodile su se brojne strateške i projektne mere podrške za unapređenje položaja interno raseljenih lica. Te mere su se ticale kako pružanja humanitarne pomoći, tako i izmena propisa značajnih za pristup pravima i usvajanja Nacionalne strategije za rešenje problema izbeglica i interno raseljenih lica². Ipak, dostupni podaci ukazuju na to da se, uprkos tim merama, veliki broj interno raseljenih lica i dalje suočava s problemima u pristupu osnovnim ljudskim pravima. Iako je prošlo mnogo vremena od raseljenja, postoji utisak da su interno raseljena lica već dobila pomoć i da bi trebalo da su dosad njihove potrebe već zadovoljene na adekvatan način te da će se zatvaranjem kolektivnih centara problem rešiti. Projekti koji se trenutno sprovode uglavnom su usmereni ka zatvaranju kolektivnih centara, rešavanju potreba putem ranije uspostavljenih mehanizama stambene podrške IRL i pružanja pravne pomoći za rešavanje imovinskih pitanja na Kosovu. S druge strane, ostale projekte namenjene IRL uglavnom finansira Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice, pa su dostupna istraživanja i podaci oskudni i zavise od prioriteta ili sredstava koje ta međunarodna organizacija može da usmeri u tom pravcu. Nadalje, podrška organizacijama posvećenim pitanjima interno raseljenih lica koju pruža Komisarijat za izbeglice i migracije (dalje: KIRS) nevelika je i najčešće se odnosi na informisanje IRL.³ Na kraju, organizacije za ljudska prava s više kapaciteta i zagovaračkog uticaja na promenu javnih politika retko se bave pitanjem interno raseljenih lica, pa i retko ističu njihove specifične probleme.

² Službeni glasnik RS, br. 62/2015.

PODACI O INTERNO RASELJENIM LICIMA U SRBIJI, NJIHOV BROJ I STRUKTURA

Poslednji podaci o broju interno raseljenih lica u Srbiji objavljeni su u julu 2018. godine u Migracionom profilu RS⁴ za 2017. godinu. Prema tim podacima, u Srbiji i dalje živi 201.047 raseljenih lica, od čega 58.137 na teritoriji Grada Beograda. Najveća zastupljenost interno raseljenih lica je u Raškom, Šumadijskom, Topličkom, Nišavskom, Pčinjskom i Podunavskom okrugu. U pogledu etničke strukture, najbrojniji među raseljenim licima su Srbi, zatim Romi, dok Goranci, Bošnjaci/Muslimani, Crnogorci i ostali čine manjinski deo populacije.⁵

Interno raseljena lica koja pripadaju zajednici Roma, Aškalija i Egipćana (dalje: RAE) prepoznata su kao posebno ugrožena grupa koja znatno teže ostvaruje zagarantovana prava, od prava na zdravstvenu zaštitu, preko obrazovanja, zapošljavanja, socijalne zaštite, do stanovanja. U bazi koju vodi KIRS registrovano je 22.167 Roma među interno raseljenim licima. Procene su, kao i kod opštih podataka o romskom stanovništvu u Srbiji, da je broj Roma IRL znatno veći. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju procenjuje da postoji od 20.000 do 25.000 neregistrovanih IRL Roma.

Pored navedenih opštih podataka o interno raseljenim licima, dostupni su i podaci o interno raseljenim licima „u potrebi“.⁶ Ti podaci zasnovani su na istraživanju „Stanje i potrebe interno raseljenih lica“ i kriterijumima postavljenim za potrebe tog istraživanja. Prema podacima koje je prikupio Komesarijat za izbeglice i migracije, u Srbiji živi 16.644 domaćinstva interno raseljenih lica, odnosno 68.514 lica u potrebi.

Kad je reč o romskim domaćinstvima, procenjeno je da je 1.435 romskih interno raseljenih porodica u potrebi, što čini ukupno 10.188 lica.⁷ Svi predstavljeni podaci govore o značajno teškom položaju Roma IRL, a oni su, u najvećem broju slučajeva, ugroženiji ne samo od opšte populacije IRL nego i od domicilne romske populacije. U izveštaju se još navodi „da je procenat interno raseljenih romskih domaćinstava koja su

3 Kao primer jednog od konkursa za finansiranje udruženja IRL koje sprovodi KIRS, pogledati <http://www.kirs.gov.rs/docs/aktuelno/ODLUKA-JUN%202018.pdf>.

4 Dostupno na <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=3&lang=SER&id=3496&date=0>.

5 Isto.

6 Reč je o evidenciji koju je Komesarijat za izbeglice i migracije napravio sa opštinskim poverenicima za izbeglice na osnovu podataka koje su poverenici prikupljali anketiranjem porodica u svojim opštinama, u skladu s Kriterijumima ugroženosti UNHCR-a, koji su dati kao prilog izveštaju, dostupno na <http://www.kirs.gov.rs/docs/izvestaji/Stanje%20i%20potrebe%20IRL%202018%20-%20SR.pdf>.

Evidencija sadrži osnovne podatke o domaćinstvu i njegovim članovima, o socijalnoj ugroženosti i o iskazanoj potrebi za poboljšanjem uslova života.

7 Isto, str. 51

ostvarila neku vrstu socijalne pomoći duplo veći u odnosu na procenat neromskih interno raseljenih porodica u potrebi“, dok je socijalna ugroženost IRL Roma izuzetno visoka – 87%.⁸ Konačno, preko 90% romskih domaćinstava IRL u potrebi živi u objektima koji nemaju elementarne uslove za život, koji nemaju priključak za vodu, sanitarni čvor, ili uopšte nisu predviđeni za stanovanje.⁹

Posebni izveštaji koji se odnose na položaj interno raseljenih lica u Srbiji i njihove potrebe nisu brojni i uglavnom su nastali u okviru aktivnosti koje samostalno sprovodi ili podržava UNHCR. S druge strane, izveštaji nevladinih organizacija o pristupu pravima za interno raseljena lica, kao i o preprekama s kojima se IRL suočavaju u lokalnoj integraciji u Srbiji, još su ređi. Na kraju, ni izveštaji nezavisnih institucija za zaštitu ljudskih prava ne bave se podrobnije položajem interno raseljenih lica i njihovim pristupom pravima u Srbiji. Primera radi, poslednji godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2017. godinu konstatuje da proces zatvaranja kolektivnih centara još nije okončan i ističe da je Zaštitnik građana više puta obavestavao nadležne organe da je neophodno da preduzmu mere za zbrinjavanje interno raseljenih Roma koji žive u neformalnim naseljima bez ikakve infrastrukture.¹⁰ Poseban godišnji izveštaj Poverenice za zaštitu ravnopravnosti ne bavi se specifično položajem interno raseljenih lica, već samo navodi da je u toku 2017. godine podneta jedna pritužba tom organu po osnovu interne raseljenosti.¹¹

8 Isto, str. 57.

9 Isto, str. 58.

10 Zaštitnik građana, Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2017. godinu, dostupno na <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji>.

11 Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Redovni godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2017. godinu, dostupno na <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>.

OSVRT NA STRATEŠKI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZNAČAJAN ZA POLOŽAJ INTERNO RASELJENIH LICA

S obzirom na izjednačen status interno raseljenih lica s državljanima i odsustvo posebnih propisa koji štite prava interno raseljenih lica, za način pristupa pravima i uživanja u njima relevantan je opšti pravni okvir, dopunjen posebnim strategijama i politikama koje su usmerene na interno raseljena lica. U skladu s Vodećim principima interne raseljenosti¹², koji služe kao vodič i osnovni dokument u zaštiti prava interno raseljenih lica, ta lica uživaju u potpunosti ista prava i slobode po međunarodnom i domaćem pravu kao i svi drugi pojedinci u njihovoj zemlji. Prema interno raseljenim licima neće biti diskriminacije u uživanju bilo kojih prava i sloboda usled njihove raseljenosti.¹³

Krovni strateški dokument od značaja za sagledavanje položaja IRL i predloženih mera za unapređenje zaštite jeste Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica za period od 2015. do 2020. godine.¹⁴ Pored toga, od posebnog značaja su i Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine¹⁵ i Strategija za upravljanje migracijama¹⁶. U tim dokumentima date su i odgovarajuće smernice razvoju drugih sektorskih strategija koje treba da doprinesu rešavanju problema izbeglica i interno raseljenih lica.

Od sektorskih strategija, kao važnije bi se mogle izdvojiti Nacionalna strategija zapošljavanja¹⁷, Strategija razvoja socijalne zaštite¹⁸, Nacionalna strategija socijalnog stanovanja¹⁹, kao i Nacionalna strategija održivog razvoja²⁰.

Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica doneta je sa osnovnim ciljem pružanja podrške za samostalan i u odnosu na ostale građane ekonomski i socijalno ravnopravan život. Strategija se zasniva na Vodećim principima internog ra-

12 Ujedinjene nacije, Vodeći principi interne raseljenosti, dostupno na <https://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>.

13 Princip 1 Vodećih principa interne raseljenosti.

14 Dostupna na <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=14&lang=SER&id=2277&date=0>.

15 Dostupna na http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/strategija_zs_socijalno_ukljucivanje_roma_i_romkinja_2016_2025.pdf.

16 Službeni glasnik RS, br. 59/09.

17 Službeni glasnik RS, br. 37/2011.

18 Službeni glasnik RS, br. 37/2005.

19 Službeni glasnik RS, br. 12/2012. Posle usvajanja novog Zakona o stanovanju i održavanju zgrada, očekuje se usvajanje Nacionalne stambene strategije, koja će predvideti osnovne pravce razvoja stambenog sektora u Srbiji.

20 Službeni glasnik RS, br. 57/2008.

seljenja i Okvirima trajnih rešenja. U odnosu na interno raseljena lica, definisana su dva posebna strateška cilja: strateški cilj 3 – poboljšati životne uslove najugroženijih kategorija IRL, pojedinaca i porodica, tako da ostvaruju pristup pravima, uslugama i resursima, i strateški cilj 4 – zaštita interno raseljenih lica u pristupu pravima i ostvarivanju prava u mestu porekla. Strateški cilj 4, budući da se odnosi na povratak, neće biti predmet dalje i detaljnije analize.

Kao najozbiljniji nedostatak Strategije može se navesti nepostojanje akcionog plana kojim bi se, čak i u okvirima opšte definisanih mera, odredilo kojim sredstvima će se Strategija realizovati, a potom i definisali prioriteti u pogledu budućeg programskog opredeljivanja. Monitoring izveštaji o primeni Strategije takođe ne postoje, a nije precizno definisana ni odgovornost za njenu implementaciju i efekte. U praksi, Nacionalna strategija u stvari postoji kao okvir na osnovu kojeg se definišu lokalni akcioni planovi za unapređenje položaja izbeglica, interno raseljenih lica i povratnika po sporazumu o readmisiji.

Iako neki od lokalnih akcionih planova imaju predviđen sistem monitoringa i evaluacije, putem periodičnog izveštavanja lokalnim skupštinama, objedinjeni podaci o uspešnosti mera s nivoa lokalnih samouprava i njihovom doprinosu ostvarivanju nacionalne strategije ne postoje. To dalje znači da nema adekvatnog mehanizma za reviziju nacionalnih prioriteta u skladu sa utvrđenim potrebama i stečenim iskustvima.

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja ne osvrće se direktno na Strategiju za unapređenje položaja izbeglica i IRL, ali u svim opisima stanja po oblastima daje podatke i o interno raseljenim Romima. Direktne mere koje se tiču interno raseljenih Roma predviđene su u oblasti stanovanja, u okviru operativnog cilja 6, koji se odnosi na sprovođenje programa izgradnje stanova za socijalno stanovanje, gde je kao mera predviđeno da će lokalne stambene agencije u saradnji s KIRS-om obezbediti stambene uslove za interno raseljene Rome i Romkinje sa konačnim ciljem da se do 2025. godine reše njihova stambena pitanja. Pored navedenih, predviđene su i mere i aktivnosti koje se odnose na prijavu prebivališta na adresama centara za socijalni rad i pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti.

Institucionalni okvir za pitanja interno raseljenih lica definisan je Zakonom o upravljanju migracijama²¹, kojim se Komesarijatu za izbeglice i migracije daje mandat za obavljanje poslova koji se odnose na migracije. U odnosu na interno raseljena lica, specifični poslovi u nadležnosti Komesarijata jesu njihova registracija, prihvata i zbrinjavanje u kolektivnim centrima, kao i pružanje humanitarne pomoći interno raseljenim licima i udruženjima interno raseljenih lica. S obzirom na specifičan položaj Komesarijata i njegov donekle ograničen uticaj na resorna ministarstva, za razmatranje institucionalnog okvira značajno je i postupanje svih ministarstava koja se resorno bave ostvarivanjem socijalnih i ekonomskih prava, odnosno lokalnom integracijom interno raseljenih lica.

U narednim delovima izveštaja biće prikazane neke od osnovnih prepreka s kojima se interno raseljena lica suočavaju u ostvarivanju svojih ekonomskih i socijalnih prava neophodnih

21 Službeni glasnik RS, br. 107/2012.

za njihovu lokalnu integraciju. One se odnose na pitanja prijave prebivališta i pristupa ličnim dokumentima, kao preduslova za pristup socioekonomskim pravima, kao i na pitanja pristupa zdravstvenoj zaštiti, socijalnoj zaštiti i ostvarivanju prava na adekvatno stanovanje.

PREBIVALIŠTE I LIČNI DOKUMENTI

Godinama unazad, neposredovanje ličnih dokumenata je interno raseljenim licima predstavljalo osnovnu prepreku u pristupu pravima, uzrokovanu neadekvatnim pravnim okvirima u pogledu naknadnog upisa u matične knjige rođenih, dugotrajnim postupcima sticanja državljanstva i nemogućnošću prijave prebivališta za one koji žive u neformalnim naseljima ili nepriznatim kolektivnim centrima.²² Pored tih teškoća, koje su pogađale i domicilne i interno raseljene Rome, lica sa Kosova suočila su se s dodatnim teškoćama zbog uništenih ili nestalih matičnih knjiga. Naime, nakon 1999. godine, matične knjige za pojedina mesta na Kosovu su uništene, nestale ili su postale nedostupne organima u Srbiji, a oni koji su bili upisani u te matične evidencije primorani su da pokreću postupke upisa u obnovljene matične knjige.²³ U zavisnosti od raspoloživih dokaza o ranijem upisu, ti postupci mogu biti veoma dugotrajni, komplikovani i neizvesnog ishoda.

Propisivanjem novog postupka utvrđivanja vremena i mesta rođenja putem Zakona o dopunama Zakona o vanparničnom postupku²⁴ omogućeno je da veliki broj onih koji, prema prethodno važećim propisima, nisu uspevali da se upišu u matične knjige to pravo najzad ostvari i da pribavi izvod iz matične knjige rođenih.²⁵ Međutim, iako se broj lica bez dokumenata znatno smanjio, i dalje postoje oni koji nisu uspeli da pribave

22 Za više pojedinosti o problemima u vezi s postupcima naknadnih upisa u matičnu knjigu rođenih i sticanja državljanstva videti, na primer, Praxis, Lica u riziku od apatridije – studije slučajeva, Beograd, decembar 2011. O problemima u vezi s prijavom prebivališta videti, na primer, Praxis, Bez prebivališta, bez prava, decembar 2012.

23 Za više pojedinosti videti European Network on Statelessness, Difficulties in Establishing Nationality as a Consequence of Lost Evidence, 2. 9. 2013, dostupno na <https://www.statelessness.eu/blog/difficulties-establishing-nationality-consequence-lost-evidence>.

24 Službeni glasnik RS, br. 85/2012.

25 Članovima 71a–71lj propisan je poseban postupak utvrđivanja vremena i mesta rođenja namenjen osobama koje nisu mogle da se upišu u matičnu knjigu rođenih na drugi način, u upravnom postupku. Za više pojedinosti videti Praxis, Analiza primene Zakona o vanparničnom postupku – utvrđivanje vremena i mesta rođenja u praksi, decembar 2013, dostupno na https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Analiza_prime-na_Zakona_o_vanparnicnom_postupku_-_utvrđivanje_vremena_i_mesta_rođenja_u_praksi.pdf. Videti, takođe, European Network on Statelessness, New Birth Registration Procedure – Impact on the Prevention of Statelessness in Serbia, 21. 2. 2014, dostupno na <https://www.statelessness.eu/blog/new-birth-registration-procedure-%E2%80%93-impact-prevention-statelessness-serbia>.

potrebne dokumente ili da prijave prebivalište.²⁶ Štaviše, njihov broj mogao bi ponovo da se poveća, s obzirom na to da deca čiji su roditelji bez dokumenata i dalje ne mogu da se upišu u matičnu knjigu rođenih i da dobiju ime odmah po rođenju.²⁷ Opasnost od apatridije vidno je veća među Romima raseljenim sa Kosova.²⁸

Takođe, teškoće prilikom prijave prebivališta predstavljaju jednu od najozbiljnijih preostalih prepreka u pristupu socioekonomskim pravima. Za pristup uslugama i socijalnim pravima u Srbiji neophodan je dokaz o prebivalištu. Postupak prijave prebivališta može biti složen i ima nesrazmeran uticaj na siromašne, Rome, kao i na interno raseljena lica sa Kosova, kojima je formalno prebivalište i dalje prijavljeno u mestu u kome nisu boravili godinama i u koje ne nameravaju ili ne mogu da se vrate.²⁹ Prema mišljenju specijalne izvestiteljke za stanovanje, u slučaju interno raseljenih lica, pored toga što ometa ostvarivanje ljudskih prava, mehanizam prebivališta doprinosi jačanju socijalne isključenosti, stigme i diskriminacije.³⁰

Mogućnost utvrđivanja prebivališta za ona lica koja nemaju pravni osnov stanovanja na adresi centra za socijalni rad, koja je uvedena članom 11 Zakona o prebivalištu i boravištu građana 2011. godine, jedno je od najznačajnijih poboljšanja okvira za ostvarenje statusnih prava.³¹ Međutim, prema dostupnim podacima i analizama³², kao i prema iskustvima Inicijative A 11 u pružanju besplatne pravne pomoći interno raseljenim licima, problemi i nepravilnosti u ostvarivanju tog prava i dalje se često javljaju.

26 Prema istraživanju Visokog komesarijata za izbeglice iz 2015. godine, 1% Roma iz romskih naselja (ili oko 700 osoba) nije upisan u matičnu knjigu rođenih, a isto istraživanje pokazalo je da u romskim naseljima 8% dece mlađe od četiri godine nije upisano u matičnu knjigu rođenih. UNHCR, Lica u opasnosti od apatridije – ocena napretka 2010–2015, dostupno na http://www.unhcr.rs/media/docs/UNHCR_Brosura_Apatridi_SRPski.pdf, 19 i 21. Takođe, NVO Praxis, kao pružalac besplatne pravne pomoći licima u opasnosti od apatridije, tokom 2016. godine i prva četiri meseca 2017. godine, identifikovala je više od 400 novih slučajeva lica u opasnosti od apatridije, odnosno lica koja nisu upisana u matične knjige rođenih ili nemaju lično ime ili utvrđeno državljanstvo. Videti Praxis, Institute on Statelessness and Inclusion, European Network on Statelessness and European Roma Rights Centre, Joint Submission to the Human Rights Council at the 29th Session of the Universal Periodic Review, 29. jun 2017, dostupno na https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/UPR_Submission_Serbia.pdf, str. 4, stav 13, napomena 18.

27 Za više pojedinosti videti, na primer, Praxis, Institute on Statelessness and Inclusion, European Network on Statelessness and European Roma Rights Centre, Joint Submission to the Human Rights Council at the 29th Session of the Universal Periodic Review, op. cit., str. 6, stavovi 18–19.

28 UNHCR, Lica u opasnosti od apatridije – ocena napretka 2010–2015, op. cit., 6.

29 Savet za ljudska prava, Trideset prvo zasjedanje, Unapređenje i zaštita svih ljudskih prava, građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, uključujući pravo na razvoj, izveštaj specijalne izvestiteljke za adekvatno stanovanje, kao sastavnog dela prava na adekvatan životni standard i prava na nediskriminaciju u ovom kontekstu o poseti Srbiji i Kosovu, preliminarna redigovana verzija, Unofficial translation based on the advance edited version of the report, 26. februar 2016. godine, dostupno na https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Housing/A_HRC_31_54_Add.2_Unofficial_translation_SerbianAEV.pdf, 40.

30 Isto, str. 9, stavovi 40–41.

31 Članom 11, st. 2 Zakona o prebivalištu i boravištu građana predviđeno je da licu koje ne može da prijavi prebivalište na osnovu prava svojine, ugovora o zakupu stana ili po drugom pravnom osnovu nadležni organ rešenjem utvrđuje prebivalište na adresi stalnog stanovanja, prebivališta supružnika ili vanbračnog partnera, prebivališta roditelja ili centra za socijalni rad na čijem području se to lice nalazi.

32 Videti, na primer, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Concluding observations on the second periodic report of Serbia, 10. jul 2014, dostupno na <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=4slQ6QSmIBEDzFEovLCuW54MwM13CZ4%2bVqIQ1kU7YRw1%2bWWofd2tBOLmHCPVP18p98Ws-DiiW2OUQ17gvnJpVvPoFyYmXKtrPdaw9JwPrBrBaLOKZNOhIvbfOZUK>, stav 13.

Osim teškoća koje pogađaju sva lica bez pravnog osnova stanovanja, poput nezakonitog postupanja organa uključenih u proceduru utvrđivanja prebivališta (a to su policijske stanice i centri za socijalni rad), interno raseljena lica suočavala su se i s nekim specifičnim teškoćama. Prvobitno je problem bio u tome što interno raseljena lica koja su živela u neformalnim naseljima i koja su imala prijavljeno prebivalište na Kosovu, u mestu u kome odavno ne žive, nisu mogla da utvrde prebivalište u mestu stvarnog stanovanja, uz obrazloženje da je takva mogućnost namenjena samo onim osobama koje uopšte nemaju prijavljeno prebivalište.³³ Posledica takvog restriktivnog tumačenja zakona u tome je što, uprkos pozitivnim novinama iz Zakona o prebivalištu i boravištu građana, brojna interno raseljena lica, a nekad i čitava naselja u kojima pretežno žive interno raseljeni, nisu uspevala da prijave prebivalište i pribave lične karte u mestima gde godinama žive.³⁴ I Komitet za ljudska prava je, razmatrajući treći izveštaj Republike Srbije o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, izrazio zabrinutost zbog kontinuiranih teškoća na koje interno raseljeni Romi nailaze u pokušajima prijave rođenja i prebivališta, a koje su, između ostalog, uzrokovane i restriktivnim tumačenjem zakona koji uređuje prebivalište i boravište.³⁵ S vremenom je takav rigorozan stav napušten, te su i interno raseljena lica s prijavljenim prebivalištem na Kosovu mogla najzad da promene prebivalište i prijave se u mestu stanovanja.

Ipak, pojedine nepravilnosti u primeni zakona postoje i dalje. Jedna od teškoća s kojima se suočavaju interno raseljena lica koja nikad nisu imala prijavljeno prebivalište ogleda se u tome što ih policijske stanice u mestu stanovanja neopravdano upućuju da najpre prijave prebivalište i pribave prvu ličnu kartu u policijskoj upravi nadležnoj za njihovo mesto rođenja na Kosovu, bez obzira na to što ne nameravaju da u tom mestu žive niti imaju dokaze potrebne za prijavu prebivališta.³⁶

Prilikom posete Velikom ritu, naselju u Novom Sadu u kome živi oko 3.000 Roma³⁷, mahom interno raseljenih lica, uočeno je da mnogi od njih i dalje nemaju prijavljeno prebivalište. Neprijavljeno prebivalište je, najčešće, posledica toga što nadležna policijska stanica, umesto da primi zahtev i da se potom službenim putem obrati centru za socijalni rad, građane neopravdano upućuje da najpre od centra za socijalni rad pribave saglasnost za prijavu na adresi centra.³⁸ U praksi, budući da centri za socijalni rad nisu

33 Videti, na primer, Praxis, Utvrđivanje vremena i mesta rođenja, pravo na državljanstvo i prijava prebivališta – analiza preostalih prepreka, decembar 2017, dostupno na https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/UNHCR_izvestaj_2017.pdf, 30.

34 Isto.

35 Komitet za ljudska prava, Concluding observations on the third periodic report of Serbia, 10. april 2017, dostupno na: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRICAqhKb7yhsM0BTkouDPNIMXWAuPwondHjTzsOQV02EwZeEshWLiZ69PrKjtF2bDIMsRD6rBTnerbTKRH1D%2bXh8kzoQHZkFSHOzqJxqwt1TIKmnNeFS6P>, stav 14.

36 Informacije dobijene od romskih aktivista na treningu o lokalnoj integraciji interno raseljenih lica koji je Inicijativa A 11 održala 26. i 27. novembra u Beogradu. Na iste nepravilnosti ukazuje i Praxis. Videti Praxis, Utvrđivanje vremena i mesta rođenja, pravo na državljanstvo i prijava prebivališta – analiza preostalih prepreka, op. cit., 28.

37 Videti, na primer, Zaštitnik građana, Rad Zaštitnika građana u romskom naselju „Veliki rit“ u Novom Sadu, 5. avgust 2011, dostupno na https://www.ombudsman.rs/attachments/1455_lzve%C5%A1taj%20o%20radu%20Zastitnika%20građana%20u%20romskom%20naselju%20Novi%20Sad.doc.

38 Razgovori sa stanovnicima naselja Veliki rit u Novom Sadu od 9. 6. 2018. i 15. 11. 2018. godine.

dužni da daju takvu saglasnost dok im se policijska stanica ne obrati službenim putem³⁹, građani se susreću s još jednim odbijanjem. Nakon što ih nekoliko puta upute od jednog organa do drugog, građani odustaju od pokušaja da prijave prebivalište, uvereni da i nemaju mogućnost da im se prebivalište utvrdi.

Iskustva Inicijative A 11 iz terenskih poseta i rada s pripadnicima marginalizovanih grupa pokazuju i da pojedina lica još nisu obavestena o mogućnosti utvrđivanja prebivališta na adresi centra za socijalni rad, ili da pak ne znaju kako da napišu zahtev za utvrđivanje prebivališta i odgovarajuću izjavu iz koje proizlazi osnovanost zahteva.

Dodatno, teškoće u vezi s prijavom prebivališta javljaju se i među korisnicima socijalnih stanova ili stanova namenjenih stambenom zbrinjavanju interno raseljenih lica. Naime, u tim stanovima prebivalište mogu prijaviti samo zakupci, odnosno korisnici stanova i članovi njihovog domaćinstva koji su navedeni u ugovoru o zakupu. Novi članovi domaćinstva ne mogu da prijave prebivalište bez aneksa osnovnog ugovora o zakupu. Prilikom terenske posete naselju u Kostolcu, u kome živi dvanaest porodica interno raseljenih lica kojima su u programu stambenog zbrinjavanja date u zakup montažne kuće, identifikovane su tri porodice u kojima su korisnici socijalnih stanova zasnovali vanbračne zajednice, a njihove vanbračne supruge i zajednička deca, uključujući i jedno novorođenče, nisu mogli da prijave prebivalište zbog toga što u ugovoru nisu navedeni kao članovi porodice. Grad Požarevac, s kojim su te porodice zaključile ugovore o zakupu stana, ne odgovara na molbe za zaključenje aneksa ugovora i za davanje saglasnosti za prijavu prebivališta za nove članove domaćinstava. Sa sličnim teškoćama suočavaju se i interno raseljena lica u naselju Uzun Mirkova u Požarevcu. Osobe koje ne uspeju da prevaziđu taj problem ostaju bez prava na zdravstvenu ili socijalnu zaštitu.

Usled svega navedenog, problem prijave prebivališta i dalje je aktuelan, kao i potreba da pitanje prebivališta te blagovremenog upisa u MKR i upisa u obnovljene matične knjige ostane uključeno u zagovaračke inicijative za poboljšanje pristupa pravima za interno raseljena lica.

Teškoće koje neposredovanje prebivališta ili dokumenata izaziva u praksi biće dodatno prikazane prilikom analize uslova i prepreka za pristup pravima na stanovanje i socijalnu i zdravstvenu zaštitu.

39 Objašnjenje Ministarstva unutrašnjih poslova o načinu postupanja po zahtevima građana za prijavu prebivališta na adresi ustanove u kojoj su trajno smešteni ili centra za socijalni rad, od 20. 7. 2013. godine. Navedeno prema Praxis, Utvrđivanje vremena i mesta rođenja, pravo na državljanstvo i prijava prebivališta – analiza preostalih prepreka, op. cit., 32, napomena 24 i prateći tekst.

SOCIOEKONOMSKA PRAVA

Obezbeđivanje podrške za neometan pristup socioekonomskim pravima za interno raseljena lica od ključne je važnosti za postizanje trajnih rešenja. U kontekstu situacije u kojoj se interno raseljena lica u Srbiji nalaze, punih osamnaest godina nakon raseljenja, lokalna integracija, a time i rešenje pitanja interno raseljenih lica, uslovljena je upravo unapređenjem pristupa socioekonomskim pravima, i to, s jedne strane, unapređenjem pravnog okvira i uklanjanjem administrativnih prepreka za pristup pravima, a s druge strane kreiranjem politika i programa podrške koji će se zasnivati na poštovanju ljudskih prava i holističkom pristupu ostvarenju svih socioekonomskih prava.

Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava u svojim zaključnim razmatranjima 2014. godine preporučio je Srbiji da „ustpostavi funkcionalan sistem integracije (...) interno raseljenih lica u oblasti obrazovanja, socijalne zaštite, stanovanja, i usvoji i primeni nacionalnu strategiju za rešavanje problema izbeglica i interno raseljenih lica nakon 2014. godine, zajedno sa akcionim planom koji bi sadržao jasne rokove i adekvatan budžet“.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Zakon o zdravstvenom osiguranju nema posebne odredbe kojima se utvrđuje svojstvo osiguranika za interno raseljena lica ili način sticanja tog svojstva, ali Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica za period od 2015. do 2020. godine predviđa da oni koji poseduju legitimaciju interno raseljenog lica zdravstvenu knjižicu mogu dobiti na osnovu te legitimacije.⁴⁰ Takođe, Pravilnik o ispravi o zdravstvenom osiguranju i posebnoj ispravi za korišćenje zdravstvene zaštite propisuje da interno raseljenim licima zdravstvenu knjižicu izdaje filijala prema mestu njihovog privremenog boravka.⁴¹

40 Nacionalna strategija za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica za period od 2015. do 2020. godine dostupna je na <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/reg/viewAct/3338cd56-cd09-4d4d-939b-a03b4424f5f0>.

41 Pravilnik o ispravi o zdravstvenom osiguranju i posebnoj ispravi za korišćenje zdravstvene zaštite, Službeni glasnik RS, br. 68/2006, 49/2007, 50/2007, 95/2007, 127/2007, 37/2008, 54/2008, 61/2008, 1/2009, 25/2009, 42/2010, 45/2010, 103/2010-I, 103/2010-II, 89/2011, 91/2011, 4/2012, 78/2012, 81/2012, 96/2012, 114/2012, 110/2013, 71/2014, 17/2015 – Odluka US RS, 91/2015, 98/2016 i 44/2018 – drugi propis.

Da bi mogla da steknu svojstvo osiguranika po osnovu statusa interno raseljenog lica, pored legitimacije interno raseljenog lica neophodna im je i prijava boravišta. Prava koja proističu iz obaveznog zdravstvenog osiguranja interno raseljena lica ostvaruju u skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju i Zakonom o zdravstvenoj zaštiti.

Poslednja analiza stanja i potreba IRL iz 2017. godine⁴² ne daje podatke o zdravlju interno raseljenih lica. Međutim, analiza koja je urađena 2011. godine zdravlje je uzimala u obzir, pa je tada navedeno da su raseljena lica zbog loših životnih uslova izložena većem riziku od obolevanja nego domicilno stanovništvo. Kako je tada navedeno, najveći procenat IRL patio je od nekog hroničnog oboljenja i iskazivao teškoće u svakodnevnom životu zbog zdravstvenog stanja. Istraživanje „Procena potreba interno raseljenih Roma“ iz novembra 2014. godine⁴³ navodi da u oko 15% interno raseljenih romskih domaćinstava postoji bar jedan član koji nema zdravstvenu zaštitu. Najveći problem im je nedostatak ličnih dokumenata neophodnih za ostvarivanje prava na zdravstveno osiguranje – 85% onih koji nemaju osiguranje istaklo je taj problem. Osim toga, kao poželjni oblici podrške javljaju se i pružanje informacija o pravima i procedurama (besplatna pravna pomoć) i prisustvo lica sa iskustvom u administrativnim procedurama.

Strategija za unapređenje položaja izbeglica i interno raseljenih lica takođe se bavi zdravstvenom zaštitom i probleme u ostvarivanju prava očigledno vezuje za Rome IRL, pa tako kao specifičan cilj proklamuje poboljšanje prava na zdravstvenu zaštitu afirmisanjem mera i usluga zdravstvene zaštite, i to putem pružanja podrške širem uključivanju romskih zajednica IRL u sistem zdravstvene zaštite i podrškom programima edukacije o neophodnosti prevencije i adekvatnog lečenja bolesti, uz podršku mreže romskih zdravstvenih medijatorki.

Ako sagledamo pristup pravu na zdravstvenu zaštitu, možemo uočiti da se interno raseljena lica suočavaju sa sličnim preprekama kao i u pristupu ostalim pravima. Naime, ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu uslovljeno je posedovanjem ličnih dokumenata i svi oni koji još nisu regulisali svoj status imaju ograničen pristup zdravstvenim uslugama. Licima koja ne poseduju državljanstvo Republike Srbije ili koja uopšte ne poseduju dokumente dostupne su samo usluge koje spadaju u hitnu medicinsku pomoć.⁴⁴ Takođe, oni koji nemaju prijavljeno prebivalište ili boravište, niti pravni osnov stanovanja, pre prijave na zdravstveno osiguranje moraju da sprovedu dugotrajne postupke utvrđivanja prebivališta. Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku olakšan je naknadni upis u MKR⁴⁵ i smanjen broj pravno nevidljivih lica, a usvajanjem Zakona

42 Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije, Stanje i potrebe interno raseljenih lica, dostupno na <http://www.kirs.gov.rs/docs/izvestaji/Stanje%20i%20potrebe%20IRL%20septembar%202017%20-%20SR.pdf>.

43 Istraživanje je dostupno na http://www.unhcr.rs/media/UNHCR_Brosura_RAE_IRL_Srpski.pdf.

44 Na osnovu člana 18, st. 1, t. 7 Zakona o zdravstvenoj zaštiti, Republika Srbija kao opšti interes u zdravstvenoj zaštiti obezbeđuje hitnu medicinsku pomoć osobama nepoznatog prebivališta, kao i drugim licima koja pravo na hitnu medicinsku pomoć ne ostvaruju na drugačiji način u skladu sa zakonom. Sredstva za ostvarivanje opšteg interesa u zdravstvenoj zaštiti obezbeđuju se u budžetu Republike.

45 Članovima 71a–71lj propisan je poseban postupak utvrđivanja vremena i mesta rođenja namenjen osobama koje nisu mogle da se upišu u matičnu knjigu rođenih na drugi način, u upravnom postupku. Za više detalja videti Praxis, Analiza primene Zakona o vanparničnom postupku – utvrđivanje vremena i mesta rođenja u praksi, decembar 2013, dostupno na https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Analiza_primena_Zakona_o_vanparnicnom_postupku_-_utvrđivanje_vremena_i_mesta_rođenja_u_praksi.pdf.

o prebivalištu i boravištu građana predviđen je način utvrđivanja prebivališta i za stanovnike neformalnih naselja i druge osobe bez pravnog osnova stanovanja⁴⁶, zahvaljujući čemu je smanjen broj osoba bez prebivališta.⁴⁷ Međutim, i dalje se događa da Romi ne ostvaruju prava iz zdravstvenog osiguranja zbog toga što nisu upisani u matične knjige rođenih ili nemaju prebivalište, na šta ukazuje i Zaštitnik građana: „lako je broj takvih slučajeva smanjen (...), on nije zanemarljiv i naročito pogađa Romkinje i romsku decu. U većini slučajeva, Romi mogu da prijave prebivalište na adresi centra za socijalni rad, ali ima i izuzetaka.“⁴⁸

Značajno je ukazati i na član 22, st. 1, t. 11 Zakona o zdravstvenom osiguranju, koji predviđa da se osiguranicima smatraju i lica romske nacionalnosti koja nemaju prebivalište, odnosno boravište u Srbiji. Od te odredbe su svojevremeno mnogo koristili imala i interno raseljena lica romske nacionalnosti bez prebivališta ili boravišta. Naime, pre usvajanja Zakona o prebivalištu i boravištu građana u novembru 2011. godine i neophodnih podzakonskih akata, interno raseljeni Romi bez pravnog osnova stanovanja jedino su na taj način mogli da se prijave na zdravstveno osiguranje. Bez prijave boravišta, status interno raseljenog lica nije im bio dovoljan za sticanje svojstva osiguranika i pristup zdravstvenoj zaštiti. Stoga, na osnovu člana 22, st. 1, t. 11 Zakona o zdravstvenom osiguranju, ta lica su mogla da se prijave na zdravstveno osiguranje na osnovu izvoda iz MKR, uverenja o državljanstvu i izjave o pripadnosti romskoj nacionalnoj manjini i faktičkom boravištu.⁴⁹ Međutim, zbog gotovo konstantne neusaglašenosti podzakonskih akata sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju, odredba člana 22, st. 1, t. 11 dosledno se primenivala samo u kratkom periodu od jula 2010. do marta 2012. godine.⁵⁰ Zbog apsurdnih uslova iz podzakonskih akata, da bi mogla da se prijave na zdravstveno osiguranje, i lica romske nacionalnosti bez prebivališta, odnosno boravišta moraju da imaju dokaz o prijavi prebivališta (na adresi centra za socijalni rad). Usled toga, izgubio se i značaj koji je član 22, st. 1, t. 11 nekada imao za interno raseljene Rome bez prebivališta i boravišta. To istovremeno znači da interno raseljena lica koja nisu uspevala da prijave prebivalište i dalje nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti.

Dodatne prepreke u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu, koje ne pogađaju isključivo interno raseljene Rome, jesu diskriminacija, otežana komunikacija, nepoznavanje sistema i procedura i nedostatak materijalnih sredstava za propisane lekove.

Među teškoćama s kojima se interno raseljena lica suočavaju jeste i neopravdano i diskriminatorno uskraćivanje usluga koje su dostupne ostalim građanima. Tako je članom 41

46 Članom 11, st. 2 Zakona o prebivalištu i boravištu građana predviđeno je da licu koje ne može da prijavi prebivalište na osnovu prava svojine, ugovora o zakupu stana ili po drugom pravnom osnovu nadležni organ rešenjem utvrđuje prebivalište na adresi stalnog stanovanja, prebivališta supružnika ili vanbračnog partnera, prebivališta roditelja ili centra za socijalni rad na čijem području se to lice nalazi.

47 Videti, na primer, Praxis, Prijava prebivališta u Republici Srbiji – kratka analiza preostalih izazova, decembar 2014, dostupno na https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Prijava_prebivalista_u_RS_-_kratka_analiza_preostalih_izazova.pdf.

48 Zaštitnik građana, Poseban izveštaj o reproduktivnom zdravlju Romkinja, dostupno na <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/5536/Poseban%20izvestaj%20ZG%20Rep%20zdravlje%20Romkinja%2011.pdf>, 11.

49 Videti Praxis, Doprinos socijalnoj inkluziji i borbi protiv diskriminacije marginalizovane populacije u Srbiji, Beograd, 2013, dostupno na https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Doprinos_socijalnoj_inkluziji_i_borbi_protiv_diskriminacije_marginalizovane_populacije_u_Srbiji.pdf, 21–23.

50 Isto, 22.

Zakona o zdravstvenom osiguranju obezbeđena besplatna stomatološka zaštita, između ostalog, za socijalno ugrožena lica koja su osigurana na osnovu člana 22 Zakona o zdravstvenom osiguranju⁵¹, ako ispunjavaju uslove u pogledu imovinskog cenzusa. Međutim, interno raseljenom licu koje je pokušalo da ostvari pravo na tu uslugu nadležna filijala RFZO odbila je zahtev za izdavanje potvrde neophodne za korišćenje te usluge, uz obrazloženje da nije osiguran na osnovu člana 22 Zakona o zdravstvenom osiguranju, kao nezaposleno lice, već kao interno raseljeno lice sa Kosova. U vezi s tim podneta je pritužba Poverenici za zaštitu ravnopravnosti, koja je utvrdila da je Republički fond za zdravstveno osiguranje, uskraćivanjem prava podnosiocu pritužbe na besplatnu stomatološku zaštitu zbog statusa interno raseljenog lica, prekršio odredbe Zakona o zabrani diskriminacije. U obrazloženju mišljenja istaknuto je: „Naime, ovo pravo bi mogao da ostvari bilo koji građanin Srbije koji je nezaposlen i čija su mesečna primanja ispod utvrđenog cenzusa, a Ž. L. je to pravo uskraćeno samo na osnovu činjenice da ima status interno raseljenog lica, zanemarujući činjenicu da je on takođe građanin Republike Srbije, koji je nezaposlen i ima prihode ispod utvrđenog cenzusa. Saglasno tome, Ž. L. je uskraćeno ovo pravo na osnovu njegovog ličnog svojstva, odnosno, zbog činjenice da je interno raseljeno lice sa teritorije AP Kosovo i Metohija.“⁵² Republičkom fondu za zdravstveno osiguranje preporučeno je da podnosiocu pritužbe i svim interno raseljenim licima omogući ostvarivanje prava na besplatnu stomatološku zaštitu, pod istim uslovima i na isti način kao i drugim osiguranicima, kao i da ubuduće ne krši zakonske propise o zabrani diskriminacije. S obzirom na to da RFZO nije postupio po preporuci, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je, u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije, o tome obavestila javnost.⁵³

Konačno, bez obzira na to što se problemi u oblasti zdravstvene zaštite uglavnom percipiraju posredstvom pristupa interno raseljenih Roma pravu na zdravstvenu zaštitu, ekonomske i socijalne odrednice zdravlja u kontekstu položaja interno raseljenih lica takođe su značajne. Strategija javnog zdravlja tako potvrđuje da su najčešće bolesti nesrazmerno prisutnije kod siromašnijeg stanovništva, a unapređenje saradnje Ministarstva zdravlja i Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja u cilju poboljšanja dostupnosti i pristupačnosti zdravstvene zaštite posebno osetljivim grupama jedan je od specifičnih ciljeva Strategije za stalno unapređenje kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbednosti pacijenata.

51 Ovaj član zakona predviđa mogućnost sticanja svojstva osiguranika za kategorije građana koji su ili posebno socijalno ugroženi ili izloženi povećanom riziku od obolevanja.

52 Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Mišljenje del. br. 07-00-409/2013-02 od 23. 9. 2013, dostupno na <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/pritužba-z-l-protiv-rfzo-zbog-diskriminacije-na-osnovu-statusa-interno-raseljenog-lica/>.

53 Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Obaveštenje javnosti – Republički fond za zdravstveno osiguranje diskriminisao raseljeno lice sa Kosova i Metohije, 26. jun 2014, dostupno na <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/obaveštenje-javnosti-republicki-fond-za-zdravstveno-osiguranje-diskriminisao-raseljeno-lice-sa-kosova-i-metohije/>.

SOCIJALNA ZAŠTITA

Mogućnost pristupa garantovanim pravima iz oblasti socijalne zaštite veoma utiče na svakodnevni život interno raseljenih lica, a posebno interno raseljenih Roma. Rizik od siromaštva je izuzetno visok kod romske populacije u Srbiji, a procenjuje se da su gotovo sva domaćinstva raseljenih Roma u riziku od siromaštva. Prema izveštaju „Stanje i potrebe interno raseljenih lica“ iz septembra 2017. godine, socijalna ugroženost interno raseljenih Roma izuzetno je visoka, jer čak 87% njih prima manje od 20.000 dinara mesečno, a blizu 50% je ispod granice siromaštva, sa manje od 10.000 mesečno.⁵⁴ Kad se sagledaju prihodi, veličina domaćinstava i broj zavisnih članova, jasno je da je broj domaćinstava koja ne mogu da ostvare elementarne egzistencijalne potrebe izuzetno visok. U istom izveštaju navodi se da procenat interno raseljenih romskih porodica koje su ostvarile neku vrstu socijalne pomoći iznosi 66%, dok je 30% neromskih interno raseljenih domaćinstava u potrebi i ne može da ostvari neke egzistencijalne potrebe.

Ono što zabrinjava jeste to što podaci pokazuju da se procenat domaćinstava interno raseljenih Roma koji su korisnici nekih prava iz oblasti socijalne zaštite zapravo smanjuje.⁵⁵

Kad je reč o uslovima za pristup pravu na socijalnu zaštitu, interno raseljena lica uglavnom nailaze na iste prepreke kao i ostali državljani Republike Srbije. Ipak, u poslednjem preostalom kolektivnom centru za interno raseljena lica postoje problemi koji pogađaju isključivo interno raseljene.

54 Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije, Stanje i potrebe interno raseljenih lica, septembar 2017, dostupno na <http://www.kirs.gov.rs/docs/izvestaji/Stanje%20i%20potrebe%20IRL%20septembar%202017%20-%20SR.pdf>, 34.

55 U periodu od 2010. do 2013. godine znatno se povećao broj domaćinstava koja primaju materijalno obezbeđenje porodice (koje se od 2011. godine zove novčana socijalna pomoć). Broj porodica koje primaju ta davanja povećan je za više od 50%, sa 65.816 domaćinstava, koliko ih je bilo 2010. godine, na 101.656 domaćinstava u 2013. godini. Međutim, na osnovu poređenja nalaza dva istraživanja o interno raseljenim licima može se videti da se procenat domaćinstava interno raseljenih Roma koja su korisnici socijalne pomoći smanjio za jednu trećinu. Takođe, što se tiče dečjeg dodatka, može se videti da je ukupan procenat domaćinstava u Srbiji koja primaju dečji dodatak ostao stabilan (smanjenje od 0,6%). Međutim, broj domaćinstava interno raseljenih Roma koja primaju dečji dodatak smanjio se za 27%. Pošto su interno raseljeni Romi, u ovom trenutku, verovatno najsiromašnija kategorija stanovništva u Srbiji, izgleda da je smanjenje prava na socijalna davanja suprotno od onoga što se očekivalo i da su neophodna dalja ispitivanja. Videti R. Allen, Podrška za IRL u Srbiji – konsolidovani izveštaj i programska strategija, april 2016, dostupno na http://www.unhcr.rs/media/docs/Support_for_IDPs_in_Serbia_SER-02-IZMENE-01-11-2016.pdf, 60.

KOLEKTIVNI CENTAR „SALVATORE“

Neki od specifičnih problema s kojima se interno raseljena lica suočavaju uočeni su u Bujanovcu, gde se nalazi poslednji kolektivni centar za interno raseljene u Srbiji – Kolektivni centar „Salvatore“ – u kome u izuzetno lošim uslovima žive dvadeset dve porodice interno raseljenih Roma, to jest oko osamdeset osoba.⁵⁶ Stanovnici tog kolektivnog centra mahom su nezaposleni i lišeni ikakvih primanja, a uprkos oskudici u kojoj žive ne ostvaruju pravo na novčanu socijalnu pomoć. Naime, Centar za socijalni rad Bujanovac odbija da primi zahteve tih lica uz obrazloženje da oni ne ispunjavaju uslove za novčanu socijalnu pomoć i da im ta pomoć nije ni potrebna, budući da imaju obezbeđen smeštaj i obrok u narodnoj kuhinji. Međutim, osim potrebe za hranom i smeštajem, tim licima neophodna su i sredstva kako bi mogla da obezbede odeću, obuću, lekove i druge egzistencijalne potrebe. Pored toga, interno raseljena lica koja žive u tom kolektivnom centru, umesto obroka koji uobičajeno dobijaju korisnici narodne kuhinje, imaju pravo samo na jedan hleb po članu domaćinstva, što nije ni približno dovoljno kako bi se obezbedilo pravo na adekvatnu ishranu. Nadasve, budući da Zakon o socijalnoj zaštiti ne isključuje mogućnost da lica smeštena u kolektivnim centrima budu i korisnici prava na novčanu socijalnu pomoć, iz navedenog proizlazi da Centar za socijalni rad Bujanovac proizvoljno uskraćuje to pravo stanovnicima Kolektivnog centra „Salvatore“.

Pošto su njihovi zahtevi usmeno odbijeni, to jest pošto nisu uspela ni da predaju zahteve za novčanu socijalnu pomoć, ta lica nisu imala mogućnost da izjave pravni lek niti da dobiju informacije o tome zbog čega ne mogu da budu smeštena u kolektivnom centru i da ostvaruju pravo na socijalnu pomoć.⁵⁷

Još jedan od problema s kojima se stanovnici KC „Salvatore“ suočavaju tiče se usluga narodne kuhinje. Kako je već napomenuto, za razliku od obroka koje dobijaju ostali korisnici, interno raseljena lica iz tog kolektivnog centra dobijaju samo hleb, bez prava na druge namirnice. Količina hleba koja im pripada zavisi od toga koliko članova domaćinstva je formalno registrovano kao interno raseljeno lice. Oni koji su propustili da se registruju prilikom napuštanja Kosova 1999. godine, a ponekad i deca interno raseljenih lica koja su rođena posle 1999. godine, nemaju status interno raseljenog lica i ne mogu da prijave boravište u kolektivnom centru, usled čega im je otežan pristup nizu prava, dok u konkretnom slučaju ne ispunjavaju čak ni uslove da dobiju hleb koji

56 Za više pojedinosti o uslovima života u ovom kolektivnom centru, videti: „Još uvek daleko od prava na dostojanstven život“, Bilten broj 2, A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, dostupno na <http://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2018/10/inicijativa-a11-bilten-drugo-izdanje.pdf>

57 Povodom ovog problema, od nadležnog Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja traženo je davanje stručnog mišljenja o mogućnosti ostvarivanja prava na novčanu socijalnu pomoć stanovnika kolektivnog centra. Pošto odgovor od Ministarstva bude primljen, stanovnici kolektivnog centra će, uz pomoć Inicijative A 11, ponovo pokušati da podnesu zahteve za novčanu socijalnu pomoć.

je obezbeđen stanovnicima kolektivnog centra s prijavljenim boravištem i statusom interno raseljenih lica.

Osim ovakvih problema koji su specifični za interno raseljene, ova grupa lica ostvaruje pravo na socijalnu zaštitu pod istim uslovima kao i državljani. Samim tim, u ostvarenju prava nailaze na iste prepreke kao i većinsko stanovništvo koje je u potrebi za socijalnom zaštitom. Zakon o socijalnoj zaštiti, kao i relevantni podzakonski propisi, sadrži ograničavajuće odredbe koje umanjuju mogućnosti za pristup pravima. Iskustvo s terena i u pružanju besplatne pravne pomoći interno raseljenima, kao i praćenje propisa i prakse u oblasti socijalne zaštite, ukazuje na niz problema koji otežavaju pristup pravima u toj oblasti.⁵⁸ Poslednji Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, koji je Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja objavilo u julu 2018. godine⁵⁹, ne otklanja prepreke koje godinama unazad postoje u oblasti socijalne zaštite. Naprotiv, usvajanje predloženih rešenja vodilo bi ka novim povredama prava iz oblasti socijalne zaštite i pogoršanju ionako teškog položaja pripadnika marginalizovanih grupa.

U narednom delu biće prikazani najučestaliji problemi u pristupu pravu na socijalnu zaštitu, uz osvrt na rešenja iz Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti.

TUŽBE ZA IZDRŽAVANJE

Obaveza podnošenja tužbe za izdržavanje protiv srodnika, koja je 2011. godine uvedena članom 84 Zakona o socijalnoj zaštiti kao uslov za ostvarivanje prava na novčanu socijalnu pomoć, dodatno otežava proceduru za ostvarivanje tog prava. Osim što obaveza podnošenja tužbe predstavlja prevelik teret za socijalno ugrožena lica i za sudove,

58 U periodu od 1. februara do 30. novembra 2018. godine, Inicijativa A 11 je posetila 26 naselja u kojima žive interno raseljena lica, u 16 opština, odnosno gradova. Posećena su sledeća naselja: Adice (Novi Sad), Makiš I i Makiš II (Čukarica, Beograd), Bela Palanka, Blaževo (Novi Pazar), Bor, Jaćima Došića (Bujanovac), Čukarička šuma (Čukarica), Jabučki rit (Palilula), Kamendin (Zemun), Karadorđeva, Sutjeska i Hajduk Veljkova (Kostolac), Čegarska (Kragujevac), Grdica (Kraljevo), Ledine i Bežanijska kosa (Novi Beograd), Ovčepoljska – Beograd mala (Niš), Veliki rit (Novi Sad), OMV (Čukarica), Uzun Mirkova (Požarevac), Reva (Palilula), Stara škola (Čukarica), Zorka i Bajmok (Subotica), Mali rit (Vršac), Surdučka (Zrenjanin), Orlovsko naselje (Zvezdara). Posećen je i Kolektivni centar „Salvatore“ u Bujanovcu. U periodu od 1. februara do 31. oktobra, u posećenim naseljima i u kancelariji, Inicijativa A 11 je 539 interno raseljenih lica savetovala i informisala o pristupu socioekonomskim pravima.

59 Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti dostupan je na <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/100718/100718-vest15.html>. Zbog netransparentnosti procesa izmena Zakona o socijalnoj zaštiti i neadekvatnih rešenja iz Nacrta, brojne organizacije civilnog društva i pojedinci zatražili su povlačenje Nacrta i otvaranje javne diskusije o prioritetima reforme socijalne zaštite. Videti Inicijativu za povlačenje Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, dostupnu na <https://ukljucisce.tragfondacija.org/>.

ishodi postupaka su takvi da ne opravdavaju dalje ostavljanje na snazi te obaveze, bilo zbog toga što su i sami srodnici koji imaju obavezu izdržavanja socijalno ugrožena lica, bilo zbog nemogućnosti da se obezbedi učešće stranaka u postupku.⁶⁰

Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti sada dodaje da je, pored sudske odluke o izdržavanju, sudskog poravnanja ili dokaza da je pokrenut postupak radi utvrđivanja obaveze izdržavanja, moguće dostaviti i dokaz da je upravno poravnanje zaključeno kod nadležnog centra za socijalni rad. Međutim, upravno poravnanje neće biti primenljivo u velikom broju slučajeva u kojima srodnici koji imaju obavezu izdržavanja ne žive u zemlji ili im korisnici čak i ne znaju adresu, te stoga neće dovesti do pojednostavljenja procedure ostvarivanja prava na novčanu socijalnu pomoć. Iz istog razloga nije moguće očekivati ni rasterećenje sudova. Usled straha da će pokretanjem postupaka radi izdržavanja narušiti porodične odnose, socijalno ugrožena lica ostaju bez prava na novčanu socijalnu pomoć, a to je naročito prisutno među starijim licima koja se ne usuđuju da tuže decu, uprkos tome što nisu sposobna za rad i nemaju nikakva primanja osim novčane socijalne pomoći. Umesto ušteda, ta obaveza samo povećava opterećenost sudova, otežava ostvarivanje prava na socijalnu pomoć i izlaže ekstremnom siromaštvu pojedince koji iz neukosti, straha ili etičkih pobuda ne pokreću postupke radi izdržavanja.

VREMENSKI OGRANIČENA NOVČANA SOCIJALNA POMOĆ

Članom 85, st. 3 važećeg Zakona o socijalnoj zaštiti predviđeno je da pojedincu koji je sposoban za rad, odnosno porodici u kojoj je većina članova sposobna za rad, pripada novčana socijalna pomoć u trajanju do devet meseci u toku kalendarske godine, ako ispunjava uslove propisane zakonom. Pojedinci i porodice čiji članovi ne mogu da pronađu zaposlenje ostaju bez ikakvih sredstava za život i bez mogućnosti da zadovolje osnovne životne potrebe. Prekidi u primanju novčane socijalne pomoći korisnike potiskuju u još dublje siromaštvo i u opasnost od drastičnog pogoršanja životnih uslova, a neretko ih izlažu riziku od toga da ostanu beskućnici zbog nemogućnosti da plate troškove komunalnih usluga i zakupnine, čemu su naročito izloženi

60 N. Bodiroga, Pravo na novčanu socijalnu pomoć korisnika koji ima pravo na izdržavanje – pravna analiza člana 84 Zakona o socijalnoj zaštiti, str. 10, dostupno na http://praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Pravo%20na%20novcanu%20socijalnu%20pomoc%20korisnika%20koji%20ima%20pravo%20na%20izdrzavanje.pdf.

korisnici socijalnih stanova. Nacrt zakona propustio je da briše odredbu o vremenski ograničenoj novčanoj socijalnoj pomoći, uprkos tome što je Komitet Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava, prilikom razmatranja poslednjeg izveštaja Srbije o sprovođenju Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kao jednu od ključnih primedaba istakao prekide u primanju novčane socijalne pomoći i pritom naglasio da je takvo zakonsko rešenje u suprotnosti sa obavezama iz člana 9 Pakta.⁶¹

PROPUŠTENA ZARADA

Kategorija propuštene zarade još jedan je vid neopravdanog ograničavanja prava u oblasti socijalne zaštite, usled kojeg pojedinci u oskudici dobijaju umanjen iznos novčane socijalne pomoći ili je ne dobiju uopšte. Naime, na osnovu člana 102 Zakona o socijalnoj zaštiti i Pravilnika o obrascima u postupku ostvarivanja prava na novčanu socijalnu pomoć⁶², centar za socijalni rad utvrđuje propuštenu zaradu koju pojedinac uopšte nije ostvario, ali je na osnovu mišljenja centra za socijalni rad mogao da je ostvari. Potom se ionako nedovoljan iznos novčane socijalne pomoći umanjuje za (fiktivni) iznos propuštene zarade. Kod pripisivanja nerazumno visokih iznosa propuštene zarade, pojedinci i porodice mogu i u potpunosti ostati bez novčane socijalne pomoći. Centrima za socijalni rad dato je preširoko ovlašćenje u pripisivanju zarade koju je pojedinac mogao da ostvari iako je faktički nije ostvario. Mogućnost sticanja dodatne zarade i ostvarenja prihoda zavisi od mnogo faktora i prvenstveno se mora sagledavati u svakom slučaju pojedinačno, uz uvažavanje specifičnosti svakog korisnika/ce. Kako je nemoguće očekivati da centri za socijalni rad u svakom slučaju procenjuju te okolnosti, najrazumnije bi bilo brisanje odredaba o propuštenoj zaradi, kao i o tromesečnim prekidima u primanju novčane socijalne pomoći. To je, svakako, razumnije od pretpostavke da svi pojedinci imaju jednake šanse da ostvare određene prihode i da su oni koji u tome ne uspeju svesno izabrali da žive u oskudici. To je još jedna od manjkavosti važećeg Zakona o socijalnoj zaštiti koje je Nacrt o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti propustio da otkloni.

61 Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Concluding observations on the second periodic report of Serbia, 10. jul 2014, op.cit.

62 Službeni glasnik RS, br. 39/2011.

UREDBA O MERAMA SOCIJALNE UKLJUČENOSTI KORISNIKA NOVČANE SOCIJALNE POMOĆI

U oktobru 2014. godine, Vlada Republike Srbije donela je Uredbu o merama socijalne uključenosti korisnika novčane socijalne pomoći. Uredbom je, između ostalog, predviđeno da se radno sposobni korisnici novčane socijalne pomoći po nalogu centra za socijalni rad uključuju u društvenokoristan rad, odnosno rad u lokalnoj zajednici, a oni koji odbiju taj vid „aktivacije“ mogu izgubiti socijalnu pomoć koja im po zakonu pripada ili im se ona može umanjiti.⁶³ Istraživanje Inicijative A 11 pokazuje da su tokom prethodne četiri godine hiljade najugroženijih građana, kako bi ostvarile već garantovano pravo na novčanu socijalnu pomoć, bile primorane da prinudno obavljaju poslove koji ni na koji način ne poboljšavaju njihov položaj na tržištu rada, niti veštine ili šanse za pronalazak zaposlenja.⁶⁴ Zbog uvođenja tih obaveza koje diskriminišu korisnike novčane socijalne pomoći i narušavaju njihovo dostojanstvo, Ustavnom sudu je još krajem 2014. godine podneto nekoliko inicijativa za ocenu ustavnosti i zakonitosti sporne Uredbe, a i Zaštitnik građana je podneo predlog za ocenu ustavnosti i zakonitosti tog akta. Zahtev koji je upućen Vladi Republike Srbije radi hitne obustave primene Uredbe podržalo je pedeset sedam organizacija civilnog društva. Umesto obustavljanja primene i povlačenja Uredbe, odredbe iz tog akta našle su mesto u Nacrtu zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, koji je objavljen u julu 2018. godine. Ukoliko takve odredbe zaista budu usvojene, sasvim će se obesmisлити konsultacije koje je nadležno ministarstvo naizgled vodilo s javnošću i organizacijama civilnog društva.

63 Za više pojedinosti o ovome i o rezultatima primene Uredbe tokom prethodne četiri godine videti A 11 – inicijativa za ekonomska i socijalna prava, U fokusu: četiri godine prinudnog rada u Srbiji – rezultati primene Uredbe o merama socijalne uključenosti korisnika novčane socijalne pomoći, dostupno na http://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2018/10/Uredba_SR.pdf.

64 Isto.

KRŠENJE PRINCIPA DOBRE UPRAVE

Nepridržavanje principa dobre uprave, usmeno odbijanje zahteva, neispunjavanje obaveze prikupljanja dokaza po službenoj dužnosti i neprofesionalan odnos službenika u centrima za socijalni rad neretko predstavljaju prepreku za pristup pravu na socijalnu zaštitu marginalizovanih grupa. U dva naselja na teritoriji Požarevca uočene su sve navedene nepravilnosti i grubo kršenje principa dobre uprave. Jedno naselje nalazi se u samom gradu Požarevcu, a drugo u Kostolcu. U oba žive interno raseljeni Romi kojima su, programima stambenog zbrinjavanja interno raseljenih lica, date u zakup montažne kuće. Međutim, u oba slučaja, njihovo stambeno rešenje u opasnosti je da se pokaže kao neodrživo, u velikoj meri i zbog nezakonitog rada Centra za socijalni rad Požarevac, kao i odeljenja tog centra u Kostolcu. U Kostolcu polovina naselja ne prima novčanu socijalnu pomoć, a u Požarevcu gotovo niko, uprkos oskudici u kojoj žive. Stanovnicima tih naselja, koji nemaju nikakvih prihoda, povećavaju se dugovi za račune, a pojedine porodice u naselju u Požarevcu već mesecima žive bez struje i vode. Pritom, svi su nezaposleni i skoro svaka porodica ima makar dvoje maloletne dece. Veliki broj stanovnika naselja u Požarevcu požalio se da im socijalna radnica, čim ih vidi, saopštava da nemaju pravo da podnose zahteve za novčanu socijalnu pomoć. Pojedini su timu Inicijative A 11 saopštili da već na ulazu u zgradu bivaju zaustavljeni od strane obezbeđenja, koje ih sprečava da dođu do postupajućeg socijalnog radnika. Inicijativa A 11 je zbog nezakonitog postupanja i kršenja principa dobre uprave od strane Centra za socijalni rad Požarevac podnela pritužbu Zaštitniku građana. Takođe, s obzirom na to da opisana praksa Centra za socijalni rad Požarevac pogađa grupu lica sa zajedničkim ličnim svojstvima (interno raseljeni Romi), pritužba je podneta i Poverenicima za zaštitu ravnopravnosti.

Opisanu situaciju dodatno pogoršava Grad Požarevac, koji ignoriše molbe stanovnika iz Kostolca sa ciljem da se omogući prijava prebivališta za nove članove domaćinstva.⁶⁵ Osim prijave prebivališta, tim licima uskraćen je i pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti.

⁶⁵ Sve molbe podnete su od strane zakupaca koji imaju važeći ugovor o zakupu i redovno plaćaju račune.

ZAKON O FINANSIJSKOJ PODRŠCI PORODICI SA DECOM

Iako cilj Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom⁶⁶ nije smanjenje siromaštva, nego podsticaj nataliteta, takve mere istovremeno mogu doprineti i poboljšanju položaja ugroženih porodica i dece. Međutim, usvojena rešenja zapravo teže isključivanju najugroženijih. Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom unet je niz negativnih i diskriminatornih izmena koje ograničavaju ili sasvim isključuju pristup pojedinim vidovima materijalne podrške marginalizovanim grupama.

Među negativnim izmenama je i član 25, st. 1–6 Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, koji je uveo nove uslove za ostvarivanje prava na roditeljski dodatak koji diskriminišu romsku decu i isključuju ih iz mogućnosti ostvarivanja prava na roditeljski dodatak. Naime, taj član propisuje nove uslove za roditeljski dodatak, uključujući i to da deca moraju biti u potpunosti i blagovremeno vakcinisana i redovno pohađati osnovno i obavezno predškolsko obrazovanje. Iako su ti uslovi naizgled neutralni, njihovi efekti nesrazmerno utiču na ugroženu romsku decu. To se jasno vidi na osnovu podataka o pohađanju osnovne škole, odnosno predškolske ustanove, i o obuhvatu imunizacijom. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku i UNICEF-a, svega 12,7% dece iz romskih naselja uzrasta 24–35 meseci primilo je sve preporučene vakcine iz nacionalnog kalendara, dok je u opštoj populaciji te vakcine primilo 70,5% dece.⁶⁷ Situacija je slična i s pohađanjem škole. Samo 63% dece iz romskih naselja pohađa obavezni pripremni predškolski program u odgovarajućem uzrastu⁶⁸ (dok je u opštoj populaciji 98% dece predškolskog uzrasta blagovremeno pohađalo ili pohađa predškolski pripremni program)⁶⁹. Samo 69% dece iz romskih naselja upisuje prvi razred osnovne škole na vreme⁷⁰, dok u opštoj populaciji 97% dece upisuje prvi razred osnovne škole na vreme.⁷¹ U romskim naseljima, 77% dece uspe da završi poslednji razred osnovne škole, a u opštoj populaciji 97,9%.⁷²

⁶⁶ Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom (Službeni glasnik RS, br. 113/2017 i 50/2018) usvojen je u decembru 2017. godine, a počeo je da se primenjuje 1. jula 2018. godine. Manje od mesec dana pre predviđenog početka primene Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, taj propis je izmenjen u hitnom postupku.

⁶⁷ Republički zavod za statistiku i UNICEF, 2014. Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji 2014. i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji 2014, Konačni izveštaj. Beograd, Srbija: Republički zavod za statistiku i UNICEF, iv, xvii, xix, 61.

⁶⁸ Republički zavod za statistiku i UNICEF, 2014. Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji 2014. i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji 2014, Konačni izveštaj. Beograd, Srbija: Republički zavod za statistiku i UNICEF, str. 173.

⁶⁹ Isto, str. 167.

⁷⁰ Isto, str. 189.

⁷¹ Isto, str. 180.

⁷² Isto, v–vi.

STANOVANJE

Prema odavno ustanovljenoj praksi Evropskog suda za ljudska prava i Komiteta za uklanjanje svih oblika rasne diskriminacije, politika ili opšta mera koja nesrazmerno pogađa jednu grupu ljudi ukazuje na moguće postojanje diskriminacije, čak i kada nije posebno usmerena na tu grupu. Inicijativa A 11 podnela je Ustavnom sudu inicijativu za ocenu ustavnosti člana 25, st. 1–6 Zakona, ističući da je ta odredba u suprotnosti sa:

- zabranom diskriminacije (jer nesrazmerno pogađa romsku decu);
- principom socijalne pravde (jer uskraćuje roditeljski dodatak onima koji su već u najnepovoljnijem položaju);
- jedinstvom pravnog poretka (jer Zakon uvodi nove sankcije za ponašanja koja su već sankcionisana relevantnim zakonima iz oblasti obrazovanja i zaštite stanovnika od zaraznih bolesti);
- principom najboljeg interesa deteta (jer umesto podrške uvodi sankcije, i to ne samo za decu koja nisu vakcinisana ili su ostala izvan sistema obaveznog obrazovanja nego za svu decu iz iste porodice).

Osporene odredbe nesumnjivo utiču i na interno raseljene Rome, kao posebno osetljivu grupu Roma koja se suočava i s preprekama u oblasti obrazovanja i pristupa zdravstvenoj zaštiti.⁷³

Uočljivo je da su u odnosu na mnoge navedene probleme već pokrenute inicijative čiji je cilj unapređenje okvira, ali konačnih i pozitivnih ishoda još nema. Naprotiv, predložena rešenja za izmene Zakona o socijalnoj zaštiti⁷⁴ samo potvrđuju ignorisanje problema na koje se dosad ukazivalo nadležnim organima, kao i potrebu za jačim zagovaranjem i korišćenjem svih dostupnih kanala komunikacije kad je reč o postojećim problemima, ali i o onima koji će se dodatno pojaviti najavljenim izmenama zakona.

73 Značajne razlike između domicilnih i interno raseljenih Roma postoje i u pogledu obuhvata obaveznim zdravstvenim osiguranjem. Dok kod 95% domicilnih romskih domaćinstava svi članovi imaju zdravstveno osiguranje, kod interno raseljenih u 85% domaćinstava svi članovi imaju zdravstveno osiguranje. Takođe, približno 6% interno raseljenih domaćinstava sa decom mlađom od 15 godina ima najmanje jedno dete koje nije vakcinisano. UNHCR, S. Cvejic, Assessment of the Needs of Internally Displaced Roma in Serbia, 44. Interno raseljena lica uopšte, a posebno interno raseljeni Romi, imaju mnogo manje šanse da pohađaju i završe osnovnu školu. R. Allen, Podrška za IRL u Srbiji – konsolidovan izveštaj i programska strategija, op. cit., 67.

74 Videti Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti od jula 2018. godine, dostupno na <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/100718/100718-vest15.html>.

Ostvarivanje prava na adekvatno stanovanje jedno je od najznačajnijih pitanja za poboljšanje životnih uslova i lokalnu integraciju interno raseljenih lica u Srbiji.⁷⁵ Podaci Komesarijata za izbeglice i migracije pokazuju da najveći broj interno raseljenih lica živi kod rođaka, prijatelja ili u iznajmljenom stanu – čak 85% njih.⁷⁶ S druge strane, u prostoru koji nije namenjen za stanovanje smešteno je 5,11% ukupnog broja domaćinstava u potrebi.⁷⁷ Trenutno je u Srbiji otvoren samo jedan kolektivni centar u kom su smeštena interno raseljena lica, KC „Salvatore“ u Bujanovcu, gde su, prema evidenciji Komesarijata za izbeglice i migracije, smeštena 52 lica. Svi stanovnici tog kolektivnog centra su lica romske nacionalnosti koja se suočavaju kako s problemima u ostvarivanju prava na socijalnu zaštitu, tako i s problemima vezanim za neadekvatne uslove života u tom kolektivnom centru.⁷⁸

Podaci o stambenom statusu interno raseljenih Roma još su porazniji. Tako se, prema analizi stanja i potreba interno raseljenih lica u Srbiji, pokazalo da interno raseljena romska domaćinstva u više od 90% slučajeva žive u objektima koji nemaju elementarne uslove za normalan život – priključak za vodu, sanitarni čvor ili drugu infrastrukturu.⁷⁹ Pored toga, Komesarijat za izbeglice i migracije u svojoj analizi pominje da većina interno raseljenih Roma poseduje objekte koji nisu legalno izgrađeni i koji ne poseduju potrebne dozvole i dokumentaciju za dobijanje pomoći u paketima građevinskog materijala.⁸⁰ Usled toga se, kao na jedno od mogućih rešenja tog problema, ukazuje na programe socijalnog stanovanja koji su namenjeni posebno ugroženim kategorijama stanovništva.

Pitanje stanovanja interno raseljenih lica posebno se pominjalo u izveštajima ugovornih tela Ujedinjenih nacija i Specijalne izvestiteljke za pravo na adekvatno stanovanje. Tako je Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije u svojim poslednjim zaključnim komentarima preporučio Srbiji da obezbedi i raspodeli dovoljna sredstva za pružanje trajnih stambenih rešenja Romima, Aškalijama i Egipćanima⁸¹, dok je Komitet za ljudska prava naveo da je neophodno da Srbija „radi sa zajednicama interno raseljenih Roma kako bi razvila trajna rešenja koja im odgovaraju, uključujući tu i lokalnu integraciju“⁸².

75 Slično se navodi i u Nacionalnoj strategiji za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica za period od 2015. do 2020. godine, Strateški cilj 4, tačka 6.

76 Supra, n. 6, str. 32.

77 Isto.

78 Za više informacija o problemima s kojima se stanovnici tog kolektivnog centra suočavaju u ostvarivanju prava iz socijalne zaštite videti odeljak ovog izveštaja koji se bavi tom temom.

79 Supra, n. 6, str. 58.

80 Isto.

81 Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije, Zaključna razmatranja za kombinovani drugi do peti izveštaj Srbije, CERD/C/SRB/CO/2-5, 3. januar 2018. godine, paragraf 23.

82 Komitet za ljudska prava, Zaključna razmatranja o trećem periodičnom izveštaju Srbije, CCPR/C/SRB/CO/3, 10. april 2017. godine, paragraf 15.

Pored toga, Specijalna izvestiteljka za pravo na adekvatno stanovanje u svom izveštaju nakon posete Srbiji navodi probleme s kojima se suočavaju interno raseljena lica u ostvarivanju prava na stanovanje, kao i posebno težak položaj interno raseljenih Roma koji žive u neformalnim naseljima i bez pravne sigurnosti stanarskog statusa.⁸³

Može se reći da postoje tri ključna problema za ostvarivanje prava na adekvatno stanovanje interno raseljenih lica. Prvi problem odnosi se na nepostojanje dovoljnih sredstava za programe namenjene rešavanju stambenih potreba interno raseljenih lica. To je konstatovano i u Nacionalnoj strategiji za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica za period od 2015. do 2020. godine, gde se navodi da je „[g]lavna prepreka u rešavanju stambenih potreba interno raseljenih lica (...) nedostatak sredstava“. Stoga se jedna od preporuka Komesarijata za izbeglice, u vezi sa unapređenjem prava interno raseljenih lica, odnosi na neophodnost izrade programa trajnog stambenog i ekonomskog zbrinjavanja interno raseljenih lica po uzoru na regionalni stambeni program za izbeglice sa prostora bivše SFRJ.⁸⁴

Iako je pitanje nedostatka sredstava jedno od važnijih pitanja na koja treba odgovoriti u postupku pronalazanja rešenja za preostale probleme s kojima se interno raseljena lica suočavaju u pristupu adekvatnom stanovanju, činjenica je da sistem zaštite ekonomskih i socijalnih prava podrazumeva i postavljanje prioriteta u uslovima ograničenih kapaciteta za ostvarivanje prava garantovanih Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.⁸⁵ U tom smislu, nepostojanje dovoljnih sredstava za rešavanje tih pitanja podrazumeva, s druge strane, obavezu države da ima aktivan odnos prema pronalazanju sredstava koja nedostaju, putem međunarodne pomoći i saradnje iz čl. 2, stav 1 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Nadalje, interpretativni standardi uz Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima predviđaju i da se pri proceni da li države preduzimaju adekvatne mere za ostvarivanje prava predviđenih Paktom obrati pažnja i na pravičnu i efektivnu upotrebu dostupnih resursa i pristup njima.⁸⁶

U svetlu tih obaveza neophodno je posmatrati i pitanje dosadašnjeg sprovođenja projekata stambenog zbrinjavanja interno raseljenih lica. Primer naselja u Uzun Mirkovoj ulici u Požarevcu može poslužiti kao ilustracija problema koji nastaju neefikasnom upotrebom resursa i propuštanjem da se, uz stanovanje, licima koja se nalaze „u stanju potrebe“ pruže dodatne garancije za ostvarivanje drugih prava, pre svega onih koja se odnose na pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i zapošljavanju.

83 Za više pojedinosti pogledati izveštaj Specijalne izvestiteljke podnet Savetu za ljudska prava, A/HRC/31/54/Add.2, 26. februar 2016. godine.

84 Supra, n. 6, str. 59.

85 Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Službeni list SFRJ, br. 7/71.

86 Limburški principi o sprovođenju Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, paragraf 27. Pored toga, važno je primetiti i da neefikasna upotreba resursa može dovesti do povrede obaveza koje države imaju prema Paktu. Za više detalja videti: Specijalni izvestilac za pravo na zdravlje, Izveštaj sa misije u Rumuniji, E/CN.4/2005/51/Add.4, 21. februar 2005. godine, paragraf 8.

NASELJE U UZUN MIRKOVOJ ULICI U POŽAREVCU

U Uzun Mirkovoj ulici u Požarevcu izgrađeni su objekti za socijalno stanovanje najugroženijih interno raseljenih lica koja nemaju drugu mogućnost za rešavanje svojih stambenih potreba. Međutim, nekoliko godina po završetku projekta pokazalo se da održivost takvih inicijativa i efikasnost korišćenja sredstava kojima raspolaže država još nisu sasvim postignute.

Naime, u naselje koje je izgrađeno za potrebe socijalno i stambeno ugroženih interno raseljenih lica useljena je 21 porodica. Od tog broja, samo četiri stambene jedinice imaju električnu energiju, a 11 porodica nema vodu od avgusta 2017. godine.⁸⁷ Problemi s pristupom osnovnoj infrastrukturi nastali su usled nemogućnosti nezaposlenih i socijalno ugroženih interno raseljenih Roma da redovno plaćaju sve troškove stanovanja. Pored toga, pitanje njihovog pristupa ostalim ekonomskim i socijalnim pravima značajnim za integraciju u sredinu u kojoj žive ostalo je nerešeno, pre svega propuštanjem nadležnih lokalnih vlasti da, nakon što su preuzele sprovođenje projekta, unaprede pristup tim pravima za Rome. To se pre svega odnosi na postupanje nadležnog centra za socijalni rad, koji nezakonitom primenom propisa i uvođenjem administrativnih praksi koje su u suprotnosti s načelima dobre uprave onemogućava određeni broj stanovnika tog naselja da ostvare prava iz socijalne zaštite.⁸⁸ Stoga sam projekat izgradnje i dodele socijalnih stanova interno raseljenim Romima nije doneo očekivane rezultate upravo usled činjenice da se pitanjima lokalne integracije i ostvarivanja ekonomskih i socijalnih prava korisnika nadležni nisu bavili na adekvatan način. Inicijativa A 11 je tokom maja 2018. godine održala niz sastanaka s lokalnom zajednicom interno raseljenih Roma koji stanuju u tom naselju, radi konsultacija i određivanja prioriteta koraka ka rešavanju njihovih problema. Nakon tih sastanaka, lokalnim vlastima podneta je inicijativa za rešavanje problema nagomilanih dugova za komunalne usluge, isključenja s vodovodne i električne mreže i drugih pitanja koja utiču na lokalnu integraciju interno raseljenih Roma iz tog naselja, ali ti problemi ni posle sastanaka s predstavnicima nadležnih službi Grada Požarevca nisu rešeni.⁸⁹ Zbog toga interno raseljeni Romi u tom naselju žive u stalnom strahu od prinudnog iseljenja i bez osnovne infrastrukture, to jest bez pristupa pijaćoj vodi i električnoj energiji.

87 A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, terenski izveštaj, 12. april 2018. godine.

88 Za više pojedinosti o ovom pitanju pogledati odeljak ovog izveštaja pod nazivom „Kršenje principa dobre uprave“.

89 Inicijativa za rešavanje socijalnih i komunalnih problema korisnika socijalnih stanova u Uzun Mirkovoj, 1. avgust 2018. godine.

PRIUŠTIVOST SOCIJALNOG STANOVANJA NAMENJENOG INTERNO RASELJENIM LICIMA

Priuštivost socijalnog stanovanja koje se obezbeđuje interno raseljenim licima još jedan je od problema u toj oblasti. Kako su interno raseljena lica kojima se obezbeđuje stanovanje u socijalnim stanovima socijalno i stambeno ugrožena, iznos zakupnine i drugih troškova stanovanja presudno utiče na održivost rešenja i mogućnost ostvarivanja drugih prava značajnih za lokalnu integraciju interno raseljenih lica.

Izmenama Zakona o porezima na imovinu⁹⁰ iz jula 2014. godine propisano je da se porez na imovinu plaća i za zakup socijalnih stanova i stanova namenjenih izbeglicama i interno raseljenim licima, čime se uvodi svojevrsan „porez na siromaštvo“ koji plaćaju socijalno i stambeno ugrožena lica upravo iz razloga svoje socijalne i stambene ugroženosti.⁹¹ Inicijativa A 11 se u mnogo slučajeva uverila da troškovi tog poreza opterećuju budžete domaćinstava koja su dobila u zakup socijalne stanove.⁹² Specijalna izvestiteljka za pravo na adekvatno stanovanje u svom izveštaju nakon misije u Srbiji istakla je opozrezivanje socijalnog stanovanja kao jedan od problema s kojima se suočavaju lica iz kategorije ugroženog stanovništva.⁹³

Osim toga, u određenom broju slučajeva, lica koja su bila interno raseljena a koja nakon prijave prebivališta van Kosova dobiju u zakup socijalne stanove izgrađene u jedinicama lokalne samouprave često imaju problem s plaćanjem troškova tog stanovanja jer je ono nepriuštivo najugroženijim kategorijama stanovništva. To je posebno uočljivo u Beogradu, gde troškovi zakupa socijalnog stana i komunalnih usluga mogu dostići i prosečan iznos novčane socijalne pomoći.

90 Službeni glasnik RS, br. 26/2001, 42/2002 – Odluka SUS, 80/2002, 80/2002 – drugi zakon, 135/2004, 61/2007, 5/2009, 101/2010, 24/2011, 78/2011, 57/2012 – Odluka US RS, 47/2013, 68/2014 – drugi zakon i 95/2018

91 YUCOM – komitet pravnik za ljudska prava podneo je u maju 2015. godine inicijativu za ocenu ustavnosti pomenutih odredaba Zakona o porezima na imovinu, ali Ustavni sud još nije odlučio o toj inicijativi. Za više pojedinosti: <<http://www.yucom.org.rs/podneta-inicijativa-za-ocenu-ustavnosti-odredbe-zakona-o-porezima-na-imovinu-koji-uvodi-porez-na-siromastvo/>>.

92 U jednom od slučajeva koji se odnose na opozrezivanje socijalnog stanovanja namenjenog izbeglicama, Inicijativa A 11 podnela je ustavnu žalbu zbog diskriminacije u poreskom postupku. Do trenutka pisanja ovog izveštaja, odluka po žalbi nije doneta.

93 Specijalna izvestiteljka za pravo na adekvatno stanovanje, izveštaj sa misije u Srbiji, A/HRC/31/54/Add.2, 26. februar 2016. godine, paragrafi 32 i 36.

PROBLEM SA OSTVARIVANJEM PRAVA NA ADEKVATNO STANOVANJE INTERNO RASELJENIH ROMA IZ NEFORMALNIH NASELJA I NEFORMALNIH KOLEKTIVNIH CENTARA

Konačno, iako je na nekoliko mesta pomenuto u ovom izveštaju, pitanje stanovanja interno raseljenih Roma koji najčešće žive u neformalnim naseljima i/ili takozvanim neformalnim kolektivnim centrima još nije rešeno, niti postoje naznake da će se rešiti u narednom periodu. Kako Komesarijat za izbeglice i migracije navodi, preko 90% romskih domaćinstava u potrebi živi u objektima koji nemaju elementarne uslove za život – priključak za vodu, sanitarni čvor – ili u objektima koji nisu predviđeni za stanovanje.⁹⁴ U brojnim slučajevima, Romi stanuju u neformalnim naseljima koja se nalaze na udaru iseljenja usled sprovođenja infrastrukturnih ili drugih projekata, a koja su u dosadašnjoj praksi dovodila do povreda prava na adekvatno stanovanje. Stambena rešenja koja sprovodi KIRS najčešće nisu dovoljna ni adekvatna potrebama samih Roma. To pre svega jer se većina stambenih rešenja⁹⁵ odnosi na dodelu građevinskog materijala radi završetka objekta čija gradnja je započeta, što podrazumeva regulisane imovinskopravne odnose i pravo svojine nad zemljištem na kojem se grade objekti.⁹⁶ Te uslove interno raseljeni Romi najčešće ne mogu da ispune. Ostali programi koji se sprovode nedovoljni su i ne uspevaju da zadovolje potrebe Roma za rešavanjem stambenih pitanja nastalih usled njihovog internog raseljenja.

94 Supra, n. 9, str. 58.

95 I većina preostalih stambenih potreba rešavaće se dodelom građevinskog materijala, čak 8.300 stambenih rešenja, naspram 3.250 rešenja koja se odnose na otkup seoskih domaćinstava i 3.350 koja se odnose na izgradnju stambene jedinice. Za više pojedinosti videti izveštaj Komesarijata za izbeglice i migracije, Stanje i potrebe interno raseljenih lica, str. 60, maj 2018. godine.

96 Naspram tih rešenja, istraživanja su pokazala da „[k]ada se pogledaju preferencije u pogledu stambenog rešenja za domaćinstva interno raseljenih Roma koja su u urgentnoj potrebi, vidi se da bi nekoliko opcija došlo u obzir: seoska kuća sa okućnicom (za njih 45%), montažna kuća (za 37%), materijal za gradnju kuće (za 29%), materijal za adaptaciju postojećeg objekta (28%), pa čak i socijalno stanovanje (za 40%). Ipak, kada su pitani da odaberu jednu od opcija koja bi im najviše odgovarala, ispitanici najradije biraju seosku kuću, a potom socijalno stanovanje“, Slobodan Cvejić, Procena potreba interno raseljenih Roma u Srbiji, str. 58, UNHCR, JIPS, Komesarijat za izbeglice, novembar 2014. godine.

ZAKLJUČAK

Na kraju, analiza dostupnih podataka, usvojenih javnih politika i akcionih planova za njihovo sprovođenje, kao i analiza primene propisa, pokazala je da problemi s kojima se interno raseljena lica suočavaju u ostvarivanju svojih ekonomskih i socijalnih prava još nisu rešeni. Posebno su u tom pogledu ugroženi interno raseljeni Romi koji najčešće nemaju mogućnosti da pristupe osnovnim ljudskim pravima koja bi im omogućila lokalnu integraciju u sredinama u kojima žive. Usled toga, neophodno je preduzeti dodatne korake radi analize postojećih kapaciteta, mehanizama i propisa za lokalnu integraciju interno raseljenih lica, a posebno interno raseljenih Roma i, uz učešće te zajednice, unaprediti ih tako da se oni u svim aspektima zasnivaju na standardima ljudskih prava koji obavezuju Republiku Srbiju.

Na kraju, smatramo da je postojeće stanje moguće unaprediti posredstvom četiri prioritne oblasti značajne za ostvarivanje prava interno raseljenih lica⁹⁷:

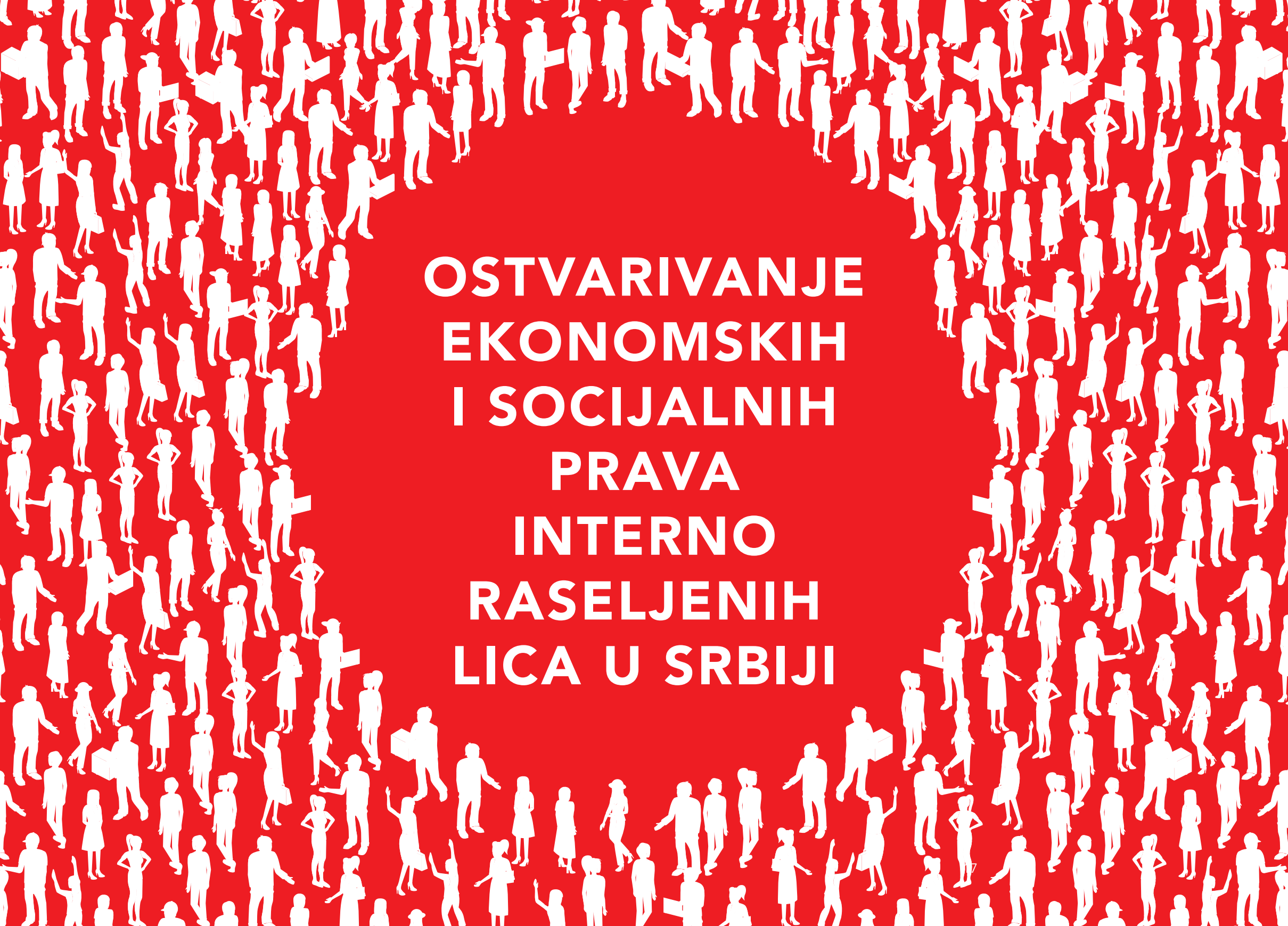
- participacijom;
- nacionalnim politikama i zakonodavstvom;
- podacima i analizama o internom raseljenju;
- rešavanjem situacija dugotrajnog raseljeništa i podrškom trajnim rešenjima.

Za svaku od tih oblasti, preporuke za unapređenje stanja su:

- obezbediti pravilnu i doslednu primenu Zakona o prebivalištu i boravištu građana u pogledu mogućnosti utvrđivanja prebivališta osobama bez pravnog osnova stanovanja;
- ukinuti obavezu podnošenja tužbe radi izdržavanja kao uslov za ostvarivanje prava na novčanu socijalnu pomoć;
- ukinuti ograničenje prema kome pojedincima koji su sposobni za rad pripada novčana socijalna pomoć u trajanju do devet meseci u toku kalendarske godine;
- staviti van snage Uredbu o merama socijalne uključenosti korisnika novčane socijalne pomoći;
- obezbediti pravilnu primenu Zakona o stanovanju i održavanju zgrada i pravovremeno upoznati zainteresovane s novim rešenjima i procedurama koje donosi taj zakon;
- ukinuti porez na socijalno stanovanje i stanovanje interno raseljenih lica;

⁹⁷ Preporuke su grupisane u odnosu na prioritne oblasti predviđene Planom akcije za unapređenje prevencije, zaštite i rešenja za interno raseljena lica u periodu 2018–2020, koji je izrađen u okvirima mandata i pod pokroviteljstvom Specijalnog izvestioca za prava interno raseljenih lica UN, uz konsultacije sa zainteresovanim stranama i ekspertima koji se bave položajem IRL. Za više pojedinosti videti http://www.globalprotectioncluster.org/_assets/files/20180523-gp20-plan-of-action-final.pdf.

- uključiti interno raseljena lica u planiranje i sprovođenje rešenja koja im se nude, što podrazumeva garantovanje procesa konsultacija i dobijanja adekvatnih i pravovremenih informacija o svim aspektima ponuđenih rešenja;
- pružiti podršku organizacijama IRL i osnažiti ih da se više uključe u procese značajne za obezbeđivanje trajnih rešenja i da prate sprovođenje lokalnih politika koje su namenjene poboljšanju položaja interno raseljenih lica;
- podići kapacitete jedinica lokalne samouprave i unaprediti znanja o pravima i specifičnim potrebama interno raseljenih lica, kao i o merama za postizanje ravnopravnosti, odnosno za zabranu diskriminacije;
- obezbediti jednake uslove i pravičan tretman za sva interno raseljena lica u postupcima dodeljivanja socijalnih stanova i pronalaženja trajnih stambenih rešenja;
- ratifikovati Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- unaprediti saradnju Komesarijata za izbeglice i migracije i institucionalnih mehanizama predviđenih za unapređenje položaja interno raseljenih lica sa sektorskim ministarstvima i mehanizmima koji se bave inkluzijom Roma;
- unaprediti saradnju lokalnih poverenika za izbeglice i migracije s mobilnim timovima za inkluziju Roma tamo gde su ti mehanizmi ustanovljeni;
- unaprediti sistem prikupljanja podataka o interno raseljenim licima i obezbediti veću komparativnost, posebno u odnosu na opštu populaciju;
- izraditi posebne monitoring izveštaje o položaju interno raseljenih lica od strane nacionalnih institucija za ljudska prava;
- izraditi i objaviti izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije o izbeglicama i interno raseljenim licima;
- izraditi održivi program trajnog stambenog zbrinjavanja po uzoru na Regionalni stambeni program;
- obezbediti da problemi s kojima se suočavaju interno raseljena lica ostanu vidljivi;
- omogućiti interno raseljenim licima da uz programe rešavanja stambenih pitanja imaju neometan pristup ostalim ekonomskim i socijalnim pravima;
- povezati politike i programe usmerene na poboljšanje položaja interno raseljenih s nacionalnim razvojnim strategijama, a posebno sa onima za realizaciju Ciljeva održivog razvoja UN i programima realizacije politika usmerenih na poboljšanje položaja Roma;
- prikupiti, analizirati i objaviti inovativne i efikasne modele za postizanje trajnih rešenja.

**OSTVARIVANJE
EKONOMSKIH
I SOCIJALNIH
PRAVA
INTERNO
RASELJENIH
LICA U SRBIJI**

